

РОЗДІЛ 5

МЕТОДИКА ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ І ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

УДК 78:371.315-057.874

Данько Н.П.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ НА ЗАНЯТТЯХ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Статтю присвячено проблемі здійснення особистісно-орієнтованого підходу, розглядаються педагогічні умови здійснення особистісно-орієнтованого підходу в дошкільних закладах; розкриваються компоненти, критерії, показники художньої діяльності дошкільнят та рівні сформованості їх інтересу до мистецтва.

Ключові слова: особистісно-розвивальний підхід, образотворче мистецтво, дошкільнята, інтереси, задатки дітей.

Головним у навчанні дошкільника є створення умов для розвитку особистості. Особистісно-орієнтований підхід вимагає уваги до внутрішнього світу дитини, її розвитку. Оскільки особистісний розвиток дитини залежить від її індивідуальних особливостей, то характер діяльності дитини має відповідати цим характерним особливостям, індивідуальним інтересам.

Актуальність даної проблеми зумовлена тим, що особистісно-орієнтований підхід в дошкільних закладах, особливо на заняттях образотворчого мистецтва, вихователями майже не здійснюється й тому вимагає ґрунтовного дослідження, що свідчить про доцільність здійснення теоретики-експериментального дослідження з проблеми впровадження особистісно-орієнтованого підходу на заняттях в дошкільних закладах.

Під час здійснення особистісно-орієнтованого підходу на перший план має виходити розвиток особистості дитини. Для ефективності створення гуманного педагогічного поля сучасні науковці пропонують дотримуватися таких педагогічних умов: наявність комфортної психологічної атмосфери; формування самостійного мислення; сприяння саморегулюючої поведінки особистості; виявлення та облік рівня здібностей кожної дитини. За таких умов стає можливим надання допомоги дошкільникам в удосконаленні їх здібностей, виявленні неповторної особистості. Кожній дитині потрібно те, що необхідно саме їй, що відповідає її природним здібностям. В умовах дошкільного закладу варто спиратися на суб'єктивний досвід дитини, а також враховувати індивідуальну вибірковість дитини до завдань й виду діяльності.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки в Україні теоретичні засади здійснення особистісно-орієнтованого підходу в навчальних закладах сформульовано в працях таких відомих науковців: І. Беха, С. Подмазіна, О. Проскури, О. Савченко, О. Сухомлинської.

Результати дослідження художнього розвитку дітей дошкільного віку опубліковані такими науковцями, як: Н. Голота, О. Дронова, Т. Казаков, Т. Комарова, Г. Латунська, Н. Сакуліна, Г. Сухорукова, Е. Фльоріна, Л. Янцур. Методичні аспекти проведення занять з образотворчого мистецтва вивчають Є. Антонович, М. Кириченко, В. Котляр, Л. Сірченко.

Аналіз праць сучасних авторів свідчить про те, що сучасний педагогічний процес в навчальних закладах має бути обов'язково особистісно-орієнтованим. Тому модернізація навчально-виховного процесу в дошкільних закладах має спрямовуватись на реалізацію ідей особистісно-орієнтованої педагогіки, яка передбачає індивідуальний підхід як при проведенні занять, так і у повсякденному житті дитини.

Традиційні художні заняття в дитячих садочках не надають можливості дошкільникам повною мірою оволодіти навичками образотворчої діяльності, проявляти творчі здібності. Методика здійснення сучасних занять має ґрунтуватись на засадах особистісно – орієнтованої педагогіки, в основі якої – неповторна особистість дитини. Тому питання створення особистісно-орієнтованої моделі виховання й навчання дітей дошкільного віку та її упровадження в дошкільних закладах на заняттях з образотворчого мистецтва вимагають ґрунтовного дослідження.

Метою статті є теоретично обґрунтувати необхідність здійснення особистісно-орієнтованого підходу та визначити педагогічні умови проведення занять з образотворчого мистецтва на основі особистісно-орієнтованого підходу в дошкільних навчальних закладах.

Останнім часом суттєво змінилися методологія та теорія дошкільної освіти України: традиційний функціональний підхід, на якому ґрунтувалась радянська педагогічна наука, поступився місцем особистісно-орієнтованим технологіям навчання та виховання.

Над проблемами особистісно-орієнтованого навчання працюють такі педагоги та психологи, як: Г. Балл, І. Бех, О. Бондаревська, С. Кульневич, О. Пехота, С. Подмазін, В. Рибалка, А. Хуторський, І. Якиманська.

Ідеї врахування властивостей особистості людини в процесі навчання і виховання висловлював видатний психолог Л. Виготський, який вважав, що навчати й виховувати дітей можливо лише при постійному співробітництві з ними, з їх бажанням і готовністю діяти самостійно разом із дорослим. [3]

У визначенні категорії особистості, психологами можна виділити певні загальні особливості, які відповідають її методологічним засадам: формування особистості в процесі виникнення свідомості, самосвідомості; визнання особистості як суб'єкта соціальних відносин та творчої, продуктивної діяльності [1; 2].

Відомий психолог В. Давидов особистість розглядає як цілісний і самодіяльний суб'єкт, як індивід, що відтворює суспільні зв'язки та має творчі можливості. [5]. Узагальнюючим, на наш погляд, є визначення особистості, яке дає В. Рибалко: «Особистість – це суб'єкт свідомої продуктивної діяльності та суспільної поведінки, індивід із соціально зумовленою системою психічних властивостей, що формується і виявляється у творчій та самоперетворюючій діяльності, спілкуванні та опосередковує, регулює взаємодію людини з навколишнім світом» [6]. В. Серіков бачить головну функцію особистісно-орієнтованої освіти в забезпеченні особистісного розвитку кожного суб'єкта навчального процесу, акцентуючи увагу на визнанні за дитиною права на самовизначення та самореалізацію в процесі пізнання [7].

Г. Балл, І. Бех, О. Бондаревська, С. Кульневич, С. Подмазін, В. Рибалка, В. Серіков, А. Хуторський, І. Якиманська вважають, що впровадження особистісно-орієнтованого підходу в педагогічну практику дозволить змінити роль і місце освіти в суспільстві, її соціальну значущість, цілі, завдання, зміст і переосмислити саме поняття «освіта».

С. Бондар вважає, що знання, які набуває дитина, мають бути особистісно-ціннісними. Лише навчившись поважати індивідуальний досвід кожної дитини, ми матимемо можливість реально повернутися обличчям до її особистості. [4]. Аналіз наукових джерел дозволив визначити, що особистісно-орієнтований підхід – це підхід, центром якого є особистість дитини, що має сприяти саморозвитку особистості, самоактуалізації та самовизначенню. Особистісно-орієнтований підхід характеризується визнанням індивідуальності, самобутності, самоцінності кожної дитини, її розвитку не як колективного суб'єкта, а перш за все як індивіда, наділеного своїм неповторним суб'єктивним досвідом.

Аналіз практичного досвіду свідчить про те, що особистісно-орієнтоване заняття в умовах дошкільного закладу, реалізоване з урахуванням його цінностей, педагогічних цілей відрізняється від традиційного заняття. Воно є найсучаснішим і оптимальним у навчально-виховному процесі, тому, що передбачає індивідуальний підхід до кожної дитини, стимулює пізнавальну активність, розвиває здібності, сприяє її творчому особистісному розвитку.

На основі результатів теоретичного дослідження та проведення констатувального етапу експерименту, нами були визначені наступні **компоненти** процесу організації художньої діяльності дітей дошкільного віку на основі особистісно-орієнтованого підходу: мотиваційний та змістовий.

Мотиваційний компонент проявляється в задатках, інтересах, мотивах дітей і дає підстави для визначення **критеріїв** як міри особистої потреби дошкільнят у художній діяльності, котрі характеризуються наступними **показниками**: 1) наявність інтересу до художньої діяльності; 2) мірою прояву до занять з образотворчого мистецтва; 3) активністю дітей на заняттях.

Змістовий компонент передбачає певний відбір змісту під час здійснення особистісно-орієнтованого підходу на заняттях з образотворчого мистецтва. В його основу був покладений **критерій**, що визначив міру здатності дітей обирати улюблений вид художньої діяльності, виконувати завдання за вибором; 2) ступінь обізнаності про різні види художньої діяльності; 3) здатність дітей використовувати різні прийоми художньої діяльності, застосовувати знання в нових умовах.

Аналіз наукових досліджень, праць відомих науковців: А.Хуторського, Л. Кларіної, В. Петровського, І. Якиманської, літературних джерел з проблеми розвитку навичок образотворчої діяльності дітей дошкільного віку та вивчення стану цієї проблеми в практиці дають підставу вважати, що її вирішення може досягатися тільки завдяки дотриманню педагогічних умов, що сприяють здійсненню особистісно-орієнтованого підходу.

Під час констатувального етапу дослідження відбувалось спостереження за дітьми молодшого шкільного віку під час занять з образотворчого мистецтва. Було зафіксовано, що не всі дошкільнята з однаковим задоволенням виконують художні завдання, виявляють інтерес до різних видів творчої діяльності однаково. Цей факт свідчить про наявність різних інтересів, задатків різного рівня розвитку. Деякі діти з великим інтересом малюють, а інші виявляють інтерес до ліплення або до аплікації. Оскільки здійснення особистісно-орієнтованого підходу передбачає прояв поваги до уподобань, задатків, інтересів кожної дитини, ми намагались створити умови, за яких всі діти були б задоволені виконанням художніх завдань, мали змогу опанувати азами образотворчої діяльності, обираючи свій улюблений вид діяльності.

Нами було проведено низку занять з образотворчого мистецтва, спрямованих на здійснення особистісно-орієнтованого підходу. Тематика занять була обрана відповідно до педагогічного планування та програми «Дитина», за якою працює навчальний заклад. До кожної теми заняття («Букет квітів для мами», «Сонечко», «Сонечко та сонячні зайчики», «Гостинці для звірів» тощо) з метою формування високого рівня інтересу ми готували демонстраційний матеріал та диференційовані завдання, що мали відповідати інтересам дітей.

З метою виявлення індивідуальних задатків до мистецької діяльності, інтересів до певних видів художньої діяльності дошкільникам пропонувалось здійснювати власний вибір завдань, виконання ролей художників, скульпторів, народних майстрів, конструкторів, дизайнерів. За такої умови діти, граючись, виконували ролі митців та завдання, які є їм психологічно близькими та викликали інтерес.

Оскільки на художніх заняттях дуже важливим є психологічний клімат, який має бути обов'язково позитивним, радісним, вихователь зобов'язаний постійно піклуватися про це й створювати комфортну атмосферу, в якій дитина може повністю розкритися, виявити свої задатки, проявити активність та інтерес до виконання художніх завдань.

Педагогу варто обов'язково створювати ситуацію успіху для кожної дитини, а це стає можливим за умови вибору завдань, видів діяльності. Тому під час повідомлення теми малювання, ліплення, конструювання варто варіювати завдання, пропонуючи їх широкий діапазон. Це викликано тим, що не всім дітям подобається одне й те саме завдання, деякі часто пропонують свої варіанти виконання завдань або просять дозволу малювати щось своє або по-своєму.

Отже, на формувальному етапі експерименту з метою впровадження особистісно-орієнтованого підходу на художніх заняттях в дошкільних навчальних закладах ми визначили та впроваджували такі **педагогічні умови**:

- 1) виявлення індивідуальних особливостей, задатків, інтересів дітей та врахування їх під час підготовки та проведення художніх занять;
- 2) створення комфортної психологічної атмосфери та прояв поваги до результатів художньої діяльності дітей;
- 3) створення ситуації вибору, ситуації успіху на кожному занятті з образотворчого мистецтва;
- 4) варіювання тематики малювання та зміна (чергування) видів художньої діяльності дошкільнят;
- 5) диференціація художніх завдань відповідно інтересів, задатків дітей дошкільного віку.

Вищеназвані педагогічні умови намагались створити в молодшій групі на заняттях образотворчого мистецтва, зміст та структура яких була відкорегована відповідно здійсненню особистісно-орієнтованого підходу.

Ми розглядаємо педагогічні умови як один з компонентів педагогічної системи, який відображає сукупність можливостей освітнього середовища, що впливають на особистість дитини й забезпечують її розвиток. У всіх дітей різний рівень розвитку мислення, довільної уваги, мови, пам'яті, уяви. Важливою передумовою є різний темп роботи дітей під час заняття. Дошкільникам потрібен різний час для оволодіння уміннями та навичками. Тому вихователь має обов'язково, спостерігаючи за дитиною, виявляти її специфічні особливості, індивідуальні задатки, інтереси й відповідно створювати педагогічні ситуації успіху, ігрові ситуації, проблемні в яких кожна дитина матиме можливість гармонійно розвиватися. Дитяча образотворчість дає змогу розкритися типовим та індивідуальним особистісним рисам.

Ефективність впроваджених педагогічних умов здійснення особистісно-орієнтованого підходу ми перевіряли завдяки визначенню рівнів сформованості інтересу дошкільників до занять образотворчим мистецтвом, що є важливим складовим елементом педагогічного процесу та підґрунтям подальшої художньої діяльності дітей.

Проаналізувавши передовий досвід вихователів, базуючись на наукових поглядах сучасних науковців, нами було виявлено три **рівні сформованості інтересу** дошкільників до художньої діяльності:

Низький рівень – діти не виявляють інтересу до художньої діяльності, відволікаються під час занять, не беруть участі у грі, не розуміють специфіки різних видів образотворчої діяльності і є пасивними під час сприймання художніх творів; їх малюнки є примітивними; об'ємні, рельєфні поробки не виготовляють взагалі.

Середній рівень – діти виявляють частковий інтерес до окремих видів художньої діяльності; епізодично проявляють активність; виконують репродуктивні завдання; потребують допомоги дорослих; фрагментарно сприймають художні твори; обирають та виконують одну із запропонованих ролей (художника, народного майстра, скульптора); їх малюнки яскраві але не деталізовані; аплікації виконують лише за шаблоном та вказаним алгоритмом, не виявляючи творчості.

Високий рівень – діти із задоволенням виконують всі види художньої діяльності: малюють, виготовляють об'ємні поробки, аплікації, ліплять; активно сприймають художні твори; виконують запропоновані ролі художників, скульпторів, народних майстрів; їх малюнки,

яскраві аплікації, поробки мають додаткові дрібні деталі, що свідчить про високий рівень розвитку інтересу до виконання художніх завдань.

У ході експерименту було проведено систему занять, на яких намагались здійснювати особистісно-орієнтований підхід. Під час проведення занять ми дотримувались вищезазначених педагогічних умов, які саме й сприяють здійсненню названого підходу. Спостереження за дітьми показало, що вони із задоволенням виконували завдання за вибором, відчували радість від гри в митців, проявляли активність та фантазію. Отже, готуючись до занять, варто добирати дидактичний матеріал, який дозволяє використовувати завдання різного ступеня складності, завдання за вибором.

На сучасному етапі виникла необхідність змін у змісті, методиці сучасної освіти, що вимагає перехід від традиційних до інноваційних форм педагогічного процесу. Особистісно-орієнтований підхід спрямовує будь-яку діяльність на гармонійний розвиток дитини й залежить від її індивідуальних особливостей, які варто враховувати в педагогічному процесі.

Результати проведеного педагогічного дослідження надають можливість констатувати, що заняття з образотворчого мистецтва, спрямовані на особистісно-орієнтований підхід дійсно позитивно впливають на художній розвиток дитини дошкільного віку. Запропоновані педагогічні умови забезпечують підвищений інтерес дошкільників до різних видів образотворчого мистецтва та високий рівень опанування засобами, прийомами образотворчої діяльності.

Сучасний особистісно-орієнтований підхід уможливив зміну стереотипів організації образотворчої діяльності дошкільнят. Саме цей підхід визначає домінуюче положення дитини у виховному процесі, означає визнання її активним суб'єктом, вимагає не лише врахування вікових особливостей, але й звернення уваги до індивідуальних інтересів, задатків, здібностей дітей та передбачає застосування суб'єкт-суб'єктного стилю спілкування.

Виявлення методичних особливостей сучасних занять образотворчого мистецтва в дошкільних закладах свідчить про необхідність здійснення педагогічного процесу на основі особистісно-орієнтованого підходу, що надасть можливість створити належне розвиваюче середовище для ефективного розвитку художньо-естетичних здібностей дітей, а заняття особистісно-орієнтованого спрямування варто активно застосовувати вихователям у своїй педагогічній діяльності.

Список використаних джерел

1. Асмолов А.Г. Психология личности / А.Г. Асмолов. – Учебник. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – С. 161-162.
2. Балл Г.О. Психолого-педагогічні засади гуманізації освіти / Г.О. Балл // Освіта і управління. – 1997. – 32. – С. 21-35.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Под ред. В.В. Давыдова / Л.С. Выготский. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.
4. Гуманізація процесу навчання в школі: Навчальний посібник / За ред. С.П. Бондара. – К. : Стило, 2001. – 256 с.
5. Давыдов В.В. Психология учебной деятельности школьников / В.В. Давыдов. – М., 1982. – С. 350.
6. Рибалко В.В. Психология развития творческой личности: Навчальний посібник / В.В. Рибалко. – В.В. Рибалко. – К. : ІЗМН, 1996. – 36 с.
7. Серіков В.В. Особистісний підхід в освіті: концепції і технології / В.В. Серіков – Волгоград, 1994. С. 42-43.

Approach to personality and pedagogical teams are examined in the article. Pedagogical teams is to make process of leaning more orientated on the development of childrens` talents.

Keywords: *personality-oriented approach, arts, pre-school children, interests, abilities.*